

Регіональна політика і територіальний розвиток

УДК 331.102.344:332.122:330.34(477)
JEL L20, L25, M21, J24, O34

С. А. Давимука, Л. І. Федулова

Інтелектуальний ресурс – основний фактор забезпечення сталого розвитку регіонів України в умовах децентралізації

Визначено сутність і роль інтелектуальних ресурсів у розбудові регіонів у напрямі реалізації реформи децентралізації. Розглянуто досвід країн-членів ЄС щодо реалізації регіональних інноваційних стратегій і заходів у напрямі підтримки та популяризації інституту інтелектуальної власності як основного фактора сталого розвитку регіонів. На основі статистичного аналізу виявлено стан інтелектуальної власності у розрізі регіонів України та проаналізовано проблеми її формування та захисту у контексті загальнонаціональних проблем науково-технологічного розвитку. Обґрунтовано, що формування та реалізація інтелектуальних ресурсів в Україні має ґрунтуватися насамперед на становленні й посиленні ролі регіонального управління інноваційними процесами, що, своєю чергою, має стати одним з головних напрямів державної економічної політики щодо залучення науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіонів у процес децентралізації.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інтелектуальна власність, регіони, децентралізація.

Реалізація на практиці положень теорій нового регіоналізму показує, що успіх державної економічної політики у напрямі децентралізації багато в чому залежить від того, наскільки нові знання формуються залежно від характеру завдань при реалізації планів соціально-економічного розвитку регіону і наскільки тісно взаємодіють місцеві еліти (насамперед влада, учені і підприємці) для обміну знаннями у напрямі вибору механізмів реалізації реформ. Тому ідентифікація інтелектуальних ресурсів і формування їх критичної маси на рівні кожного регіону має бути стратегічним завданням як центральної державної влади, так і місцевої влади для забезпечення реальних можливостей упровадження політики децентралізації на місцях.

Суттєвий теоретичний внесок у розробку питань теорії й практики використання інтелектуальних ресурсів внесли такі закордонні вчені, як Е. Брукінг [1], П. Друкер [2], Л. Едвінсон [3], Д. Тіс [4] та інші. Дослідження показують, що в останні десятиліття теорія і практика у сфері регіонального розвитку спрямовані на вивчення питань створення інтелектуальних і навчальних регіонів (Learning regions), найважливіша функція яких стосовно макрорегіону, країни загалом, інтеграційних міжнародних угруповань і світового ринку полягає у створенні й поширенні нових знань і методів їхнього ефективного використання [5]. Ці регіони стають центрами управління знаннями (knowledge management) і формування суспільства, заснованого на знаннях (Learning Society). Деякі автори, розглядаючи теоретичні положення про регіональний інноваційний розвиток, підкреслюють важливість створення й зміцнення регіональної інноваційної системи в умовах застосування мережевого підходу [6-8].

Однак наявні на цей час у дослідницькому співтоваристві концептуальні положення щодо регіонального рівня економіки дискусійні в частині вибору необхідних ресурсів розвитку, зокрема встановлення співвідношення між природними та інтелектуальними ресурсами (ІР). Зазначене потребує уточнення сутності та ролі ІР при формуванні та реалізації регіональної економічної політики в умовах здійснення децентралізації.

Метою статті є розкрити роль інтелектуальних ресурсів у здійсненні політики децентралізації та виявити проблеми їх формування в Україні на прикладі інституту інтелектуальної власності та з врахуванням досвіду ЄС.

© С. А. Давимука, Л. І. Федулова, 2017.

Важлива роль інтелектуальних ресурсів в економічному розвитку підтверджується обранням курсом сталого розвитку економіки, особливостями якого є наукоємність, упровадження новітніх технологій, посилення нецінової конкуренції, енерго- і ресурсозбереження. На передній план висуваються знання, кваліфікація, креативні здібності й професіоналізм працівників, з одного боку, і вміння організацій і регіонів ефективно використовувати інтелектуальні ресурси, – з іншого. Результати досліджень ОЕСР [9] наочно показують, що сталий інноваційний розвиток регіонів може відбуватися при наявності й підтримці з боку держави усіх учасників регіональної інноваційної екосистеми: кваліфікованої робочої сили, людей, здатних розробляти й адаптувати до ринку й потреб суспільства нові технології; сприятливого бізнес-середовища, у якому підтримуються інвестиції в технології й інтелектуальний капітал, а також впроваджуються нові бізнес-моделі; ефективної системи створення й поширення знань через механізми розвитку людських ресурсів, трансферу технологій, інвестицій в інфраструктуру економіки знань; широкого спектра інструментів, що стимулюють інноваційну активність підприємств.

Програмні документи свідчать, що одним зі стратегічних орієнтирів держави є зацікавленість у позитивному вирівнюванні економічного стану територій, що входять до її складу, оскільки завдяки цьому передусім забезпечується соціальна стабільність. Проте за весь період існування України як самостійної держави уряди не мали можливості виділяти на потреби регіонального розвитку необхідні й досить значні фінансові та матеріально-технічні ресурси. Тому постає необхідність у пошуку й реалізації механізмів створення економічних умов і стимулів для поширення та впровадження наукомістких технологій з урахуванням принципу взаємообумовленості розвитку різнорівневих господарських систем, що дозволить забезпечити формування, ефективне використання й розвиток науково-технологічного потенціалу регіонів. Для цього необхідні інтелектуальні ресурси як сукупність накопичених знань щодо розроблених технологій і наукових відкриттів. Вони містять у собі результати творчої й інтелектуальної праці людей, а також організаційні знання, властиві кожному підприємству, що розташоване в межах регіону. Знання виступають у таких формах: людський капітал, інтелектуальна власність, інформація, інновації, технології ведення бізнесу, організаційна (корпоративна) культура тощо [10].

Сьогодні на рівні українських регіонів здійснюється реформа місцевого самоврядування (МСВ), мета якої полягає у створенні умов для активізації територіальних громад і мобілізації ними своїх внутрішніх ресурсів для сталого розвитку. Ця мета досягається шляхом передачі частини повноважень і бюджетних надходжень від державних органів на рівень місцевого самоврядування – об'єднаним територіальним громадам. На думку експертного середовища, основними проблемами у процесі здійснення реформи МСВ на сьогодні є: слабкість місцевої економіки, що заважає територіальним громадам бути спроможними; недотримання критеріїв спроможності при об'єднанні громад; тиск на громади з метою змусити їх об'єднуватись або навпаки; недостатнє кадрове забезпечення органів управління об'єднанням територіальних громад; недостатня інформаційно-просвітницька робота у громадах [11]. І на думку цих же експертів, «вирішення вкрай непростих завдань можливе лише за умов бажання та готовності самих громад узяти на себе додаткову відповідальність за стан справ на своїх територіях. А також на основі довіри і тісної співпраці між владою і громадянами» [11]. Проте вважаємо, що це лише поточні завдання, до того ж більше політичного та організаційно-правового характеру. Щоб зрозуміти важливість глибинного економічного змісту зазначених реформ, потрібно звернутися до реального досвіду регіональної політики ЄС.

Зокрема, слід зазначити, що на початковому етапі європейська регіональна політика мала три основні напрями (три типи стратегій): по-перше, ставився акцент на сприянні економічному зближенню, щоб допомогти менш розвиненим

регіонам (які розташовані в основному в нових країнах-учасницях) зменшити своє відставання від більш розвинених країн. По-друге, реалізовувалися заходи, спрямовані на поліпшення регіональної конкурентоспроможності й зайнятості. Третій тип стратегій був спрямований на сприяння співробітництву між регіонами й країнами, щоб зменшити економічне значення національних кордонів. Також існують три основних джерела фінансування, які були створені в різний час у процесі розвитку ЄС: Фонд європейського регіонального розвитку (European Regional Development Fund, ERDF) зосереджує увагу на ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю й конкурентоспроможністю, включаючи інвестиції в інфраструктуру; Фонд зближення більше зосереджується на транспортній і екологічній інфраструктурі, включаючи поновлювані джерела енергії; фінансування в межах Європейського соціального фонду спрямовується на інвестиції в людський капітал у сфері освіти й професійної підготовки.

Як зазначали експерти ЄС, організовані таким чином європейські макрорегіони можуть стати тим локомотивом, що забезпечить стратегічний прорив у підвищенні конкурентоспроможності всього континенту: «як райони з високою продуктивністю вони здатні задовольняти вимогам економії на масштабі й підвищенні ефективності» [12].

На сучасному етапі серед основних європейських цінностей виокремлюється інтеграція та інтелектуалізація. Про це свідчать прийняті керівні принципи Європейської Комісії в галузі регіональних інноваційних стратегій третього покоління, опубліковані в грудні 2011 р. Генеральною дирекцією з регіональної політики в межах ініціативи «Smart Platform Specialisation» [13]. Основне завдання – оновлені регіональні інноваційні стратегії мають ґрунтуватись на ідеї чотирьох положень: *choices* (вибір) – визначення відповідної кількості інвестиційних пріоритетів з врахуванням підприємницького потенціалу та перспективних напрямів спеціалізації; *competitive advantage* (конкурентні переваги) – побудова на поточній економічній спеціалізації регіону та мобілізації талантів завдяки поєднанню можливостей сектору досліджень і розвитку промисловості та бізнесу; *critical mass* (критична маса) – спрямування на розвиток світового класу кластерів і створення простору для різноманітних міжсекторальних зв'язків, що прискорюють процеси диверсифікації в умовах зростання участі в міжрегіональних мережах; *collaborative leadership* (колективне керівництво) – включення до інноваційних процесів не тільки навчальних закладів, компаній і державних органів, але й користувачів інновацій.

Отже, для України при інтеграції з європейськими регіонами та здійсненні реформи децентралізації важливо враховувати, що в ЄС регіони – це «регіони знань», «інноваційні регіони», «регіони та підприємства, що самонавчаються», «креативні регіони». Тому перед регіонами України постає завдання утримати масовий відтік робочої сили та направити зусилля на формування креативного й талановитого молодого покоління, навчитися використовувати глобальні потоки талантів. У перспективі (з врахуванням завдань і цілей європейської інтеграції) українські міста й регіони повинні мати статус міст світового класу, здатних залучати кваліфікованих професіоналів з-за кордону й утримувати місцеві інтелектуальні ресурси. Проблемним питанням при цьому залишається створення інституту інтелектуальної власності як інтегрального чинника залучення інтелектуальних ресурсів у господарську практику та перетворення його в інтелектуальний капітал.

Стосовно досвіду ЄС, слід зазначити, що одне з доручень Європейської обсерваторії з порушень прав інтелектуальної власності (Обсерваторія була переведена у Відомство з гармонізації внутрішнього ринку (ВГВР) згідно з законом (ЄС) №386/2012 Європейського парламенту і Ради від 19 квітня 2012 р., який набув чинності 5 червня 2012 р.) полягає в наданні інформації на основі фактичних даних про вплив, роль і сприйняття суспільством інтелектуальної власності в

економіці Європейського Союзу [14]. Аналогічно, Європейське патентне відомство (ЄПВ) спрямоване на підвищення обізнаності про економічну та соціальну значущість системи промислової власності. Зокрема, було встановлено, що так звані ПІВ-інтенсивні галузі промисловості (IPR-intensive industries), – такі, які мають використання прав інтелектуальної власності на одного працівника на рівні вище за середній, показані такими, що генерували майже 26% усіх робочих місць у ЄС в період 2008-2010 рр., при цьому майже 12% у промислово-зразково-інтенсивних галузях, 10% – у патентно-інтенсивних галузях промисловості. У середньому за цей період 56,5 млн європейців були найняті ПІВ-інтенсивними галузями промисловості, із загального числа зайнятих близько 218 млн. Крім того, ще 20 млн робочих місць були створені в галузях, що постачають товари та послуги з ПІВ-інтенсивних галузей. Беручи до уваги непрямі робочі місця, загальна кількість ПІВ-залежних робочих місць зростає до 77 млн (35,1%).

Нагальна потреба розвитку та формування інтелектуальних ресурсів, особливо в частині ефективної охорони та захисту інтелектуальної власності, (ІВ) [15-16] для України зумовлюється обраною державною політикою розбудови інтеграційних ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного сталого розвитку, що має спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу. Особливу увагу суб'єктів господарської діяльності на регіональному рівні необхідно звернути на підвищення капіталізації прав на об'єкти інтелектуальної власності та постановки їх на баланс підприємств у ролі нематеріальних активів, що дозволить сформувати статутний капітал без відволікання коштів, які можуть слугувати предметом застави, привабливим об'єктом інвестування. Крім того, зазначене дозволить одержувати додаткові доходи від передачі прав на використання об'єктів права інтелектуальної власності (ОПВ), виплачувати авторську винагороду винахідникам, що у підсумку призведе до збільшення ринкової вартості підприємств.

Проте наразі регіони України зіштовхуються в цьому плані з масою проблем, оскільки їхня економіка не відповідає умовам, необхідним для формування креативної галузі: у них відсутня достатня маса заможних споживачів, не вистачає фінансових коштів для підтримки розвитку сфери культури, діяльності аматорських колективів та ін. Економіка регіонів, як і всієї країни, перебуває на низькому технологічному рівні. Тому стратегічним для реалізації державної економічної політики має бути питання: чи будуть регіони з вкрай низьким рівнем розвитку ще більше відставати від багатих регіонів, що користуються вигодами наявності в них необмежених ресурсів економічного розвитку і передусім інтелектуальних ресурсів? У цьому контексті слід враховувати, що розмаїття проявів децентралізації обумовлено тим, що: а) бюджетні асигнування можуть не збігатися з прийняттям рішень влади (бюджет може бути децентралізованим, але прийняття рішень може залишитися на національному рівні); б) ступінь децентралізації може бути різним для інноваційних питань, пов'язаних з загальною державною політикою; в) різні елементи інноваційної політики можуть мати різні ступені передачі повноважень; г) деякі з другорядних за значенням заходів можуть мати значний вплив на регіональному рівні.

Стосовно України, офіційні статистичні дані показують, що якщо у 2014 р. активність у поданні заявок на всі об'єкти промислової власності (ОПВ) дещо зменшилася, порівняно з 2013 р., то в 2015 р. збільшилася на 8,3% за рахунок значного зростання кількості заявок на знаки для товарів і послуг за національною процедурою, яка була найбільшою за всі роки функціонування державної системи охорони інтелектуальної власності (табл. 1). Проте із загальної кількості заявок лише 9,4% становили заявки на винаходи, що свідчить про низький рівень розвитку науки і поступову втрату наукового потенціалу.

Аналізуючи показники винахідницької активності національних заявників у регіональному розрізі, слід зазначити, що найбільш активними традиційно є

Таблиця 1

Показники надходження заявок на ОПВ у 2010-2015 рр.

Об'єкти промислової власності	Кількість поданих заявок						2015 р. у % до 2014 р.
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	
Усього надійшло	46 256	47 202	49 081	53 600	44 391	48091	108,3
Винаходи	5 310	5 247	4 944	5 418	4 813	4497	93,4
Корисні моделі	10 679	10 437	10 229	10 175	9 384	8616	91,8
Промислові зразки	1 686	1 761	1 851	3 778	2 664	2080	78,1
Знаки для товарів і послуг	28 577	29 759	32 051	34 226	27 526	32895	119,5
Топографії ІМС	–	1	3	3	1	–	–
Кваліфіковані зазначення походження товарів	4	4	3	-	3	3	–

Складено авторами за даними [17].

підприємства й організації, які розташовані в промислово розвинених регіонах. Так, протягом аналізованого періоду заявниками Вінницької, Дніпропетровської, Запорізької, Львівської, Одеської, Харківської областей і м. Києва подано 73,1% від загальної кількості заявок на винаходи та корисні моделі. Негативні тенденції спостерігаються в низці регіонів, зокрема східних і південних, що пов'язано зі складною політичною та економічною ситуацією в країні. Зокрема, порівняно

Таблиця 2

Розподіл заявок на винаходи та корисні моделі від національних заявників за регіонами

№ п / п	Регіон	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2014 р., %
	<i>Усього</i>	<i>12924</i>	<i>12514</i>	<i>12834</i>	<i>11700</i>	<i>10752</i>	<i>-4,1</i>
1	АРК	265	258	249	43	13	-69,8
2	Вінницька	477	473	558	862	620	-28,1
3	Волинська	97	65	73	73	79	8,2
4	Дніпропетровська	922	967	997	968	884	-8,7
5	Донецька	1024	944	904	475	303	-36,2
6	Житомирська	60	70	46	45	58	28,9
7	Закарпатська	150	137	98	130	143	10,0
8	Запорізька	452	365	410	369	407	10,3
9	Івано-Франківська	222	180	161	182	183	0,5
10	Київська	258	238	254	239	296	23,8
11	Кіровоградська	137	99	91	45	68	51,1
12	Луганська	618	659	771	345	179	-48,1
13	Львівська	496	483	481	520	472	-9,2
14	Миколаївська	247	177	179	236	144	-39,0
15	Одеська	537	490	516	521	515	-1,2
16	Полтавська	268	305	309	271	280	3,3
17	Рівненська	151	157	148	137	140	2,2
18	Сумська	171	148	175	165	140	-15,2
19	Тернопільська	251	333	226	281	236	-16,0
20	Харківська	1490	1517	1429	1466	1503	2,5
21	Херсонська	143	140	164	111	115	3,6
22	Хмельницька	99	114	132	117	90	-23,1
23	Черкаська	114	102	155	118	108	-8,5
24	Чернівецька	147	224	179	208	153	-26,4
25	Чернігівська	60	43	55	53	34	-35,8
26	м. Київ	3801	3580	3865	3590	3456	-3,8
27	м. Севастополь	106	88	91	16	8	-50,0

Складено авторами за даними [17].

з 2013 р., активність заявників Донецької області знизилася майже втричі, а Луганської – у понад чотири рази. У 2015 р. з Автономної республіки Крим і м. Севастополь надійшло лише 16 заявок (проти 340 у 2013 р.), при цьому не надійшло жодної заявки від підприємств та організацій цього регіону (табл. 2).

Протягом 2015 р. скоротилась кількість заявок на винаходи і корисні моделі від заявників Вінницької, Донецької, Луганської, Миколаївської, Чернівецької, Чернігівської, Хмельницької, Тернопільської та Сумської областей. Одночасно, порівняно з 2014 р., зросла активність заявників Запорізької, Київської, Кіровоградської, Житомирської, Волинської та Закарпатської областей. Попри дещо нестабільну динаміку, високою залишається активність заявників Харківської, Дніпропетровської областей і м. Києва. Загалом від заявників з цих регіонів подано понад 5,8 тис. заявок, або понад 54% від загальної кількості заявок на винаходи і корисні моделі, поданих національними заявниками у 2015 р.

Загалом можна визначити такі проблеми формування системи управління ІВ в Україні, що стали вже тенденціями й характерні для регіонів: наявність одностороннього підходу до розв'язання проблеми – через призму правового захисту інтелектуальної власності: формування потужного блоку юридичного спрямування на протидію економічному підходу; проблема вибору стратегічних пріоритетів щодо формування системи управління інтелектуальною власністю з врахуванням світових тенденцій і викликів зовнішнього середовища; проблема комерціалізації розробок науково-технологічної сфери і вибору ефективних засобів капіталізації інтелектуального потенціалу; відсутність механізму формування рентних відносин у сфері застосування інтелектуального капіталу. Зазначене суттєво впливає на динаміку наукомісткості регіонів, яка свідчить про її поступове зниження у традиційно промислових регіонах, які акумулювали інтелектуальний ресурс (рис. 1).

Одним з важливих досягнень 2015 р. стало покращення позиції України в «Списку 301» Торговельного представництва США та, як наслідок, позбавлення статусу «найбільшого порушника прав інтелектуальної власності у світі». Торговельна палата США презентувала п'ятий випуск видання міжнародного Індексу рівня захисту інтелектуальної власності [20], згідно з яким Україна дещо покращила свої позиції, проте залишається серед країн з найвищим рівнем контрафакту та піратства.

Водночас, за результатами цього дослідження, загальна оцінка України дещо збільшилася з 39% від загального можливого балу в четвертому виданні (тобто 11,55 з 30) до 40% (14,06 з 35) у п'ятому. Згідно з даними дослідження Торговельної палати США, це відображає невеликі, але все ж позитивні зрушення у таких сферах, як захист патентів, боротьба з онлайн-піратством, правильний і збалансований підхід до застосування виключень до об'єктів авторського права, захист торгових марок [21]. Серед сильних сторін було відзначено роботу над приведенням законодавства у сфері ІВ у відповідність до стандартів ЄС та кроки на шляху до виконання поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; удосконалення захисту патентів у судовому порядку.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження було виявлено, що особливо тривожними є тенденції, які набувають уже сталого характеру: 1) скорочення чисельності виконавців наукових досліджень і розробок в Україні, особливо дослідників (у 2015 р. скорочення відбулося майже в усіх регіонах, окрім Волинської області та м. Києва), що негативно впливає на кількість виконаних наукових і науково-технічних робіт у деяких регіонах країни та призвело до зниження кількості поданих й отриманих охоронних документів на об'єкти промислової власності; 2) зменшення поданих заявок на отримання охоронних документів саме на винаходи, що негативно впливає на вдосконалення технологічних процесів, що є постійною складовою сучасного виробництва. Адже створення та освоєння нових видів техніки та технологій за допомогою винаходів

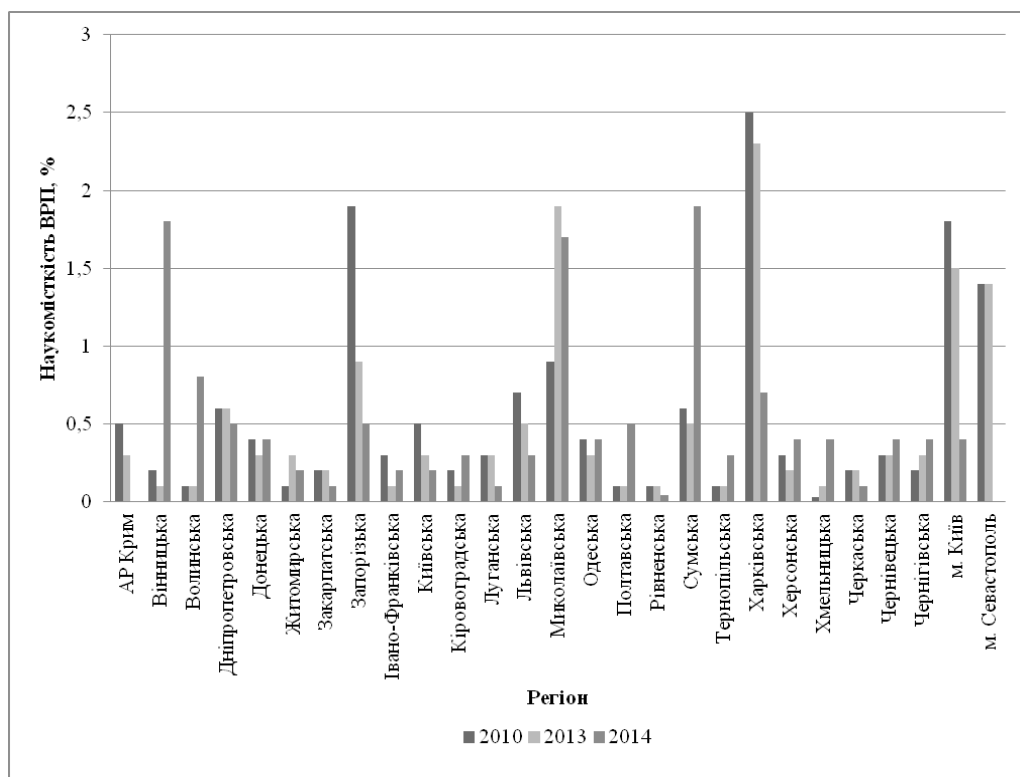

Рис. 1. Наукомісткість регіонів України у 2010, 2013-2014 рр.

Розраховано і побудовано авторами за даними [18-19].

допоможе забезпечити нарощування обсягів виробництва та продажів абсолютно нової продукції, яка буде конкурентоспроможною не тільки на внутрішньому, а й на зовнішньому ринках; заощаджувати робочу силу, підвищувати технологічну гнучкість виробництва, поліпшувати умови та безпеку праці; 3) негативну тенденцію щодо використання об'єктів промислової власності в господарській діяльності підприємств, тобто низьку капіталізацію прав на об'єкти промислової власності у складі нематеріальних активів у регіонах України, у деяких регіонах вона фактично дорівнює нулю, що негативно впливає на розвиток процесів комерціалізації ІВ у державі, що, своєю чергою, впливає на формування нематеріальних активів у країні загалом.

Інтелектуальна власність практично не враховується в балансовій вартості підприємств, навіть за умови використання її у випуску продукції, значною мірою не ідентифікується, не захищена охоронними документами, майнові права не оцінені, не визначені творці об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ). Це призводить до низького рівня капіталізації прав на об'єкти інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів, що негативно впливає на розвиток процесів комерціалізації в державі й вимагає негайного перегляду та вдосконалення нормативно-правової бази з питань оцінки об'єктів інтелектуальної власності та постановки їх на баланс підприємств у складі нематеріальних активів.

Усі зазначені проблеми й обумовлюють низький рейтинг України. Так, за підсумками The International Property Right Index 2016 [22], вона зайняла 116 місце (між Нікарагуа й Мадагаскаром). Індекс рівня захисту прав власності України залишається вкрай низьким: усього 3,93 з 10 можливих (у 2014 р. він складав 4,2 з 10 можливих).

Заслуговує на увагу звіт «Розвиток і захист інтелектуальної власності в Україні» (2014 р.), підготовлений BASCAP (Бізнес-ініціативою Міжнародної торгової палати щодо зупинення підробок і піратства) та ICC Ukraine (Національним комітетом Міжнародної торгової палати). ICC/BASCAP об'єднує і мобілізує підприємства з різних секторів економіки. BASCAP має на меті схилити органи влади до застосування більш активних заходів і до виділення ресурсів задля посилення охорони прав інтелектуальної власності, а також прагне привести до культурних змін, наслідком яких стане повага до охорони прав інтелектуальної власності та їх належний захист. Окрім того, ICC Ukraine є головним об'єднанням, яке озвучує позицію міжнародного бізнесу в Україні щодо широкого спектра актуальних питань ведення бізнесу або можливостей будувати бізнес в Україні [23]. У Звіті, зокрема, наголошується, що «ІВ сприяє надходженню прямих іноземних інвестицій та переданню технологій. Враховуючи те, що сфера технологій і послуг швидко наздоганяє галузь виробництва, виступаючи рушієм надходження прямих іноземних інвестицій, для повної реалізації країною свого потенціалу прямих іноземних інвестицій Україні потрібно забезпечити надійну законодавчу базу у сфері ІВ та ефективний захист прав ІВ» [23].

Головними проблемами організації і забезпечення функціонування системи охорони ІВ в Україні є: відсутність стратегії довгострокового розвитку ІВ в Україні; неналежна координація діяльності органів державного управління; низька ефективність діяльності структур, що забезпечують захист прав ІВ; відсутність сучасних технологій управління та технічного забезпечення в системі відомств з питань охорони ІВ, особливо щодо інформаційного забезпечення діяльності у цій сфері; недосконалість системи надання послуг у галузі охорони ІВ, що пов'язана із загальним станом інфраструктури цієї діяльності, особливо в регіонах; нестача у держави коштів для розгортання надійної системи охорони ІВ, нерозвиненість недержавних форм регулювання цієї діяльності в країні; недоліки вартісної оцінки, обліку і статистики у сфері ІВ.

У результаті зазначеного основними ризиками розвитку регіонів у напрямі формування та реалізації інтелектуальних ресурсів є такі: 1) ризик, обумовлений процесом глобалізації української економіки; 2) ризик залежності економіки регіонів від кон'юнктури ринків і цін на сировину й продукцію; 3) ризик технологічного відставання, що спричиняє низькі показники продуктивності устаткування й праці, високі питомі видатки матеріальних ресурсів, обумовлені застарілими технологіями виробництва, що призводить до втрати конкурентоспроможності економіки регіонів й продукції їх підприємств. Виробничо-технологічна база вимагає постійної модернізації, заснованої на використанні новітніх досягнень науки й технологій останнього покоління; 4) ризик, обумовлений інфраструктурними й інституціональними обмеженнями; 5) ризик дефіциту трудових ресурсів і негативних тенденцій у розвитку людського потенціалу. На регіональному ринку праці зберігається дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили, попри зростання вакансій за останні кілька років. Основні причини: зростаючий дефіцит кваліфікованих кадрів, серйозні деформації професійної структури й низька якість робочої сили.

Для зниження ризику дефіциту трудових ресурсів важливо підвищити ефективність функціонування галузей, що визначають якість людського капіталу (освіта, охорона здоров'я, житловий сектор), і підняти стандарти життя населення. Необхідно здійснювати заходи щодо підвищення продуктивності праці (за рахунок підвищення рівня освіти й «креативності» працівників), а також виробити систему пріоритетної підтримки висококваліфікованих фахівців провідних галузей регіональної економіки.

Слід зазначити, що зарубіжні країни створюють мережу Центрів для забезпечення процесу комерціалізації результатів наукових розробок, які засновані на партнерстві з промисловістю, лікарями, регіональною владою, громадами тощо. Ефективність таких Центрів знаходить своє відображення в зростаючій кількості

організацій, які з ними співпрацюють. Партнери цих Центрів обмінюються своїм досвідом у сфері наукових досліджень і комерціалізації, виступають наставниками для нових технологічних компаній і забезпечують прямий зв'язок з людьми, які допоможуть отримати найбільшу вигоду від дослідження.

У цьому контексті потрібно більше уваги звернути на використання краудсорсинга як інструменту в управлінні розвитком регіональних інноваційних екосистем, який забезпечує пошук і подальшу реалізацію творчих рішень, що надходять на основі конкурсу проектних пропозицій від регіонального співтовариства. Застосування технології краудсорсинга в управлінні зацікавлює громадян і залучає їх до роботи щодо підвищення якості життя. Для цього потрібно визначити передумови його ефективного застосування в розвитку регіональних інноваційних екосистем, зокрема забезпечення транспарентності інноваційних процесів у межах розвитку взаємодії суспільства і влади. Потрібно також визначити напрями найбільш ефективного використання краудсорсинга в управлінні, наприклад у плануванні інноваційного розвитку регіонів, координації зусиль регіональних і місцевих органів влади щодо розвитку регіональних інноваційних екосистем (РІЕС), пошуку нових інноваційних ідей та інше.

Більш ефективною має бути реалізація програм інформатизації регіонів, що впроваджуються по всій Україні. Мова йде про переведення в електронний вид державних послуг, програми медичної інформатизації, у тому числі – впровадження «електронної реєстратури» у клініках, а також надійний захист інформаційних ресурсів.

Основними аспектами посилення ролі інтелектуальних ресурсів як основного фактора сталого економічного розвитку в умовах децентралізації має бути системне вирішення завдань щодо правового захисту ІВ; механізмів впровадження результатів, досягнутих за допомогою процесів інтелектуальної діяльності; практичні завдання комерціалізації об'єктів ІВ, використання об'єктів ІВ і договірна передача виключних прав; державне регулювання права на ІВ за рахунок коштів Державного бюджету; стимулювання професійної діяльності авторів результатів інтелектуальної діяльності, патентовласника й правовласника.

Таким чином, характеристики інтелектуального ресурсу регіону, з одного боку, залежать від стану соціально-економічного розвитку й стану розвитку регіональних інноваційних систем, а з іншого боку, – прямо впливають на функціонування регіонів в умовах децентралізації, оскільки в умовах постіндустріальної економіки є основною характеристикою їхньої суб'єктності й головним драйвером реалізації стратегічних завдань і формування соціальної згуртованості. Для активізації роботи в цьому напрямі найбільш сприятливі умови, на наш погляд, можуть виникнути при реалізації організаційного ресурсу регіональної влади у напрямі концентрації та координації інтелектуальних ресурсів, що дозволить створити на рівні регіонів адекватну світовим тенденціям і національним науковим, технологічним і освітнім традиціям регіональну інноваційну екосистему. Удосконалення механізмів реалізації регіональної економічної політики у напрямі сталого розвитку регіонів на основі принципів децентралізації може відбутися за допомогою реалізації заходів щодо формування нових високотехнологічних компаній у сферах креативних індустрій, моніторинг і оцінка ступеня креативності регіональної економіки для розробки програми дій у цьому секторі, просування експорту високотехнологічної продукції, стимулювання креативної діяльності, аутсорсинг високотехнологічної продукції та послуг, впровадження інноваційних інклюзивних бізнес-моделей.

Список використаних джерел

1. Brooking A. Intellectual Capital: Core Asset for the Third Millennium / A. Brooking. – London: Caspian Publishing, 1996. – 224 p.
2. Drucker P. Management Challenges for the 21st Century / P. Drucker. – New York: Harper Paperbacks, 2001. – 224 p.
3. Edvinsson L. Developing a model for managing intellectual capital / L. Edvinsson, P. Sullivan // European Management Journal. – 1996. – Vol. 14. – No. 4. – Pp. 356-364.

4. Teece D. J. *Managing Intellectual Capital: Organizational, Strategic and Policy Dimensions* / D. J. Teece. – Oxford University Press, 2000. – 300 p.
5. *Knowledge, innovation and economic growth: the theory and practice of learning regions* / Ed. by H. Boekema et. al. – Cheltenham, 2000. – 266 p.
6. Tura T. Social capital in building regional innovative capability / T. Tura, V. Harmaakorpi // *Regional Studies*. – 2005. – Vol. 39. – No. 8. – Pp. 1111–1125.
7. O'Donnell D. Recognition and Measurement of Intellectual Resources: the accounting-related challenges of Intellectual Capital / D. O'Donnell, P. O'Regan, V. O'Regan. – CEUR Workshop Proceedings. – 2000. – Vol. 34. – Pp.17-1-17-8. – Retrieved from http://ceur-ws.org/Vol-34/odonnell_et_al.pdf
8. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм становлення інноваційного потенціалу регіону: монографія / З. В. Герасимчук, Н. С. Куцай ; Луцький національний технічний університет. – Луцьк, 2011. – 216 с.
9. Кузнецова Т. Проблематика развития человеческого капитала в исследованиях ОЭСР / Т. Кузнецова, А. Нархова // *Новости ОЭСР. Наука, инновации, новая экономика : информационный бюллетень / Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики»*. – 2016. – Вып. 3 (6). – С. 1-5. – Режим доступа: https://oecdcentre.hse.ru/data/2016/07/05/1116681695/Информационный%20бюллетень_Новости%20ОЭСР_Выпуск%206.pdf
10. Каргинова М. А. Что в настоящее время следует относить к интеллектуальным ресурсам // *Современные проблемы науки и образования*. – 2015. – № 1. – Ч. 1. – Режим доступа: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17212>
11. Аналітичний звіт за підсумками міжрегіонального дослідження і участі громадськості у процесах об'єднання і розвитку територіальних громад / Одеський інститут соціальних технологій. – Одеса, 2016. – 104 с. – Режим доступу: <http://www.irf.ua/content/files/analitichniy-zvit-povnyi.pdf>
12. *Regionale Entwicklung und regionale Politik Ungarns und Zentral- und Osteuropas in der Übergangsphase* : пер. с англ. / [сост. Д. Хорват, С. С. Артоболевский]. – М.: Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2011. – 289 с.
13. *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3)* / European Commission. – 2012, May. – 126 p. – Retrieved from http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf
14. *Intellectual property rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union : Industry-Level Analysis Report* / European Patent Office, Office for Harmonization in the Internal Market. – 2013, September. – 144 p. – Retrieved from http://ec.europa.eu/internal_market/intellectual-property/docs/joint-report-epo-ohim-final-version_en.pdf
15. Идрис К. Интеллектуальная собственность — мощный инструмент экономического роста : обзор / К. Идрис ; Всемирная организация интеллектуальной собственности. – Публикация ВОИС No 888/1. 2-е изд. – Женева, 2003. – 39 с. – Режим доступа: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/ru/intproperty/888/wipo_pub_888_1.pdf
16. Резюме исследования о роли патентов в деловых стратегиях: исследования по вопросам мотивов китайских компаний для патентования, реализации патентов и патентной индустриализации / Комитет по развитию интеллектуальной собственности (КРИС). – Женева: ВОИС, 2014. – 1 мая. – 5 с. – Режим доступа: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/ru/cdip_13/cdip_13_inf_8.pdf
17. Промислова власність у цифрах за 2015 рік / Державна служба інтелектуальної власності України, Український інститут інтелектуальної власності. – 2016. – 49 с. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/4569/promvlasnist-2015.pdf>
18. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році : [стат. зб.] / відп. за вип. О. О. Кармазіна ; Державна служба статистики України. – К. : Держстат України, 2015. – 255 с. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/zb/09/zb_nayka_14.zip
19. Регіони України за 2014 рік : стат. зб. / [відп. за вип. Г. М. Тимошенко]. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. 2. – 681 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/12/zb_reg2_pdf.zip
20. *2016 Special 301 Report* / Office of the United States Trade Representative. – 2016. – April 12. – Retrieved from <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR-2016-Special-301-Report.pdf>
21. США: Україна ще й досі має високі показники за рівнем «піратства» // Сайт NewsRu. – 2017. – 10 лютого. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/10feb2017/urovenpiratstva.html>
22. *The International Property Rights Index 2015* / Property Rights Alliance. – Website dagmedya.net in Hungary. – 2015. – November. – Retrieved from <https://dagmedya.net/wp-content/uploads/2015/11/2015-IPRI-final.pdf>
23. Розвиток і захист інтелектуальної власності в Україні // Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати: офіційний сайт. – 2014. – Липень. – 44 с. – Режим доступу: <http://iccua.org/wp-content/uploads/2014/07/--Rozvitok-i-zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-v-Ukrayini---zvit-za-2014-rik.pdf>

References

1. Brooking, A. (1996). *Intellectual Capital: Core Asset for the Third Millennium*. London: Caspian Publishing.
2. Drucker, P. (2001). *Management Challenges for the 21st Century*. NY: Harper Paperbacks.

3. Edvinsson, L., & Sullivan, P. (1996). Developing a model for managing intellectual capital. *European Management Journal*, 14(4), 356-364.
4. Teece, D. J. (2000). *Managing Intellectual Capital: Organizational, Strategic and Policy Dimensions*. Oxford University Press.
5. Boekema, H. (Ed.) (2000). *Knowledge, innovation and economic growth: the theory and practice of learning regions*. Cheltenham.
6. Tura, T., & Harmaakorpi, V. (2005). Social capital in building regional innovative capability. *Regional Studies*, 39(8), 1111–1125.
7. O'Donnell, D., O'Regan, P., & O'Regan, V. (2000). Recognition and Measurement of Intellectual Resources: the accounting-related challenges of Intellectual Capital. In *CEUR Workshop Proceedings*: Vol. 34 (Pp. 17-1-17-8). Retrieved from http://ceur-ws.org/Vol-34/odonnell_et_al.pdf
8. Herasymchuk, Z. V., & Kutsay, N. S. (2011). *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm stanovlennya innovatsiynoho potentsialu rehionu [Organizational-economic mechanism of formation of innovative potential of region]*. Lutsk: Lutsk National Technical University. [in Ukrainian].
9. Kuznetsova, T., & Narkhova, A. (2016). Problematika razvitiya chelovecheskogo kapitala v issledovaniyakh OESR [The problems of human capital development in OECD research]. In *Novosti OESR. Nauka, innovatsii, novaya ekonomika [News from OECD. Science, innovation, new economy]*: Vol. 3(6) (pp. 1-5). Moscow: National Research University Higher School of Economics. Retrieved from https://oecdcentre.hse.ru/data/2016/07/05/1116681695/Информационный%20бюллетень_Новости%20ОЭСР_Выпуск%206.pdf [in Russian].
10. Karginova, M. A. (2015). Chto v nastoyashcheye vremya sleduyet odnosit' k intellektual'nym resursam [What should currently be attributed to intellectual resources]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya – Modern problems of science and education*, 1(1). Moscow: Publishing House “Academy of Natural History”. Retrieved from <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17212> [in Russian].
11. Odessa Institute of Social Technologies (2016). *Analitychnyy zvit za pidsumkamy mizhrehional'noho doslidzhennya i uchasti hromads'kosti u protsesakh ob"yednannya i rozvytku terytorial'nykh hromad [Analytical report on the results of interregional research and public participation in the processes of merging and development of local communities]*. Odessa. Retrieved from <http://www.irf.ua/content/files/analitychniy-zvit-povniy.pdf> [in Ukrainian].
12. Khorvat, D., & Artobolevskiy, S. S. (Comp.) (2011). *Regional'noye razvitiye i regional'naya politika Vengrii i Tsentral'no-Vostochnoy Yevropy v perekhodnyy period [Regional development and regional policy of Hungary and Central-Eastern Europe in the transition period]* (Translated from English). Moscow: Publishing House of the Bauman Moscow State Technical University. [in Russian].
13. European Commission (2012, May). *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3)*. Retrieved from http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf
14. European Patent Office, Office for Harmonization in the Internal Market (2013, September). *Intellectual property rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union (Industry-Level Analysis Report)*. Retrieved from http://ec.europa.eu/internal_market/intellectual-property/docs/joint-report-epo-ohim-final-version_en.pdf
15. Idris K. (2003). Intellektual'naya sobstvennost' – moshchnyy instrument ekonomicheskogo rosta [Intellectual property is a powerful tool for economic growth] (Review). *Publication of WIPO No. 888/1*. 2nd ed. Geneva: World Intellectual Property Organization. Retrieved from http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/ru/intproperty/888/wipo_pub_888_1.pdf [in Russian].
16. Committee on Development and Intellectual Property (2014, May 1). Summary of the study on patent's role in business strategies: research on Chinese companies' patenting motives, patent implementation and patent industrialization. *Publication of WIPO No. CDIP/13/INF/8*. Geneva: World Intellectual Property Organization. Retrieved from http://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/ru/cdip_13/cdip_13_inf_8.pdf [in Russian].
17. State Intellectual Property Service of Ukraine, & Ukrainian Institute of Intellectual Property (2016). *Promyslova vlasnist' u tsyfrakh za 2015 rik [Industrial Property in numbers for 2015]*. Retrieved from <http://www.eurosvita.net/prog/data/attach/4569/promvlasnist-2015.pdf> [in Ukrainian].
18. State Statistics Service of Ukraine (2015). *Naukova ta innovatsiynna diyal'nist' v Ukrayini u 2014 rotsi [Research and Innovation Activities in Ukraine in 2014]*. Kyiv. Retrieved from http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/zb/09/zb_nayka_14.zip [in Ukrainian].
19. State Statistics Service of Ukraine (2015). *Rehiony Ukrayiny. 2014 rik [Regions of Ukraine 2014]* (Statistical publication). P. 2. Kyiv. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/12/zb_reg2_pdf.zip [in Ukrainian].
20. Office of the United States Trade Representative (2016, April 12). *2016 Special 301 Report*. Retrieved from <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR-2016-Special-301-Report.pdf>
21. SShA: Ukrayina shche y dosi maye vysoki pokaznyky za rivnem «piratstva» [US: Ukraine still has high performance in terms of «piracy»] (2017, February 10). *Website newsru.ua*. Retrieved from <http://www.newsru.ua/ukraine/10feb2017/urovenpiratstva.html>

22. Property Rights Alliance (2015, November). The International Property Rights Index 2015. Website dagmedya.net in Hungary. Retrieved from <https://dagmedya.net/wp-content/uploads/2015/11/2015-IPRI-final.pdf>
23. Rozvytok i zakhyst intelektual'noyi vlasnosti v Ukraini [The development and protection of intellectual property in Ukraine] (2014, July). Website of Ukrainian National Committee of International Chamber of Commerce. Retrieved from <http://iccu.org/wp-content/uploads/2014/07/Rozvytok-i-zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-v-Ukrayini--zvit-za-2014-rik.pdf>

Davymuka S. A., Fedulova L. I. Intellectual resource – the key factor of regions' sustainable development maintenance in Ukraine in terms of decentralization.

Problem: identification of intellectual resources and forming of their critical mass at the level of each region should be the strategic task of both central authorities and local governing bodies in order to maintain real possibilities to conduct decentralization policy at local level.

Objective: to outline the role of intellectual resources in conducting of decentralization policy and to reveal the problems of their forming in Ukraine on the example of intellectual property institute and taking into account the EU experience.

Research methods: provisions of innovation theory in terms of application of open innovation concept principles and provisions of latest regionalism theories were used. On the basis of statistical analysis the evaluation of intellectual property development condition in Ukrainian regions was conducted. Using the analysis and synthesis methods the EU experience in the development of innovation strategies and intellectual property institute was examined. On the basis of system approach the recommendations on state regional policy in terms of region's intellectual resources attraction to conducting of decentralization reform were given.

Research results: the nature and role of intellectual resource was outlined and its connection with the factors of innovative and technological development of regions is determined. Peculiarities of experience were examined and preconditions of forming and development of EU regional economic policy in the course of decentralization and integration were characterized. Regions' intellectual property condition in Ukraine was analyzed and its influence on the parameters of science-intensity of gross regional product was explained. The problems restraining the forming of intellectual property institute in Ukraine were defined, including the absence of intellectual property long-term development strategy in Ukraine; poor coordination of state authorities' activity; low activity efficiency of the structures that maintain intellectual property rights' protection; insufficient system of providing services in terms of intellectual property protection related to general condition of this activity infrastructure, especially in the regions; underdeveloped non-governmental forms of this activity management in the country; shortcomings of valuation, accounting and statistics in the sphere of intellectual property.

Recommendations concerning the improvement of regional economic policy mechanisms in terms of attraction, forming and implementation of regions' intellectual resources and strengthening of regional innovative ecosystem's role were given. The fact that competitive policy should be taken into account as efficient instrument of regional economic development acceleration in case that it addresses the capacity of innovative activity and human resources development is emphasized.

Conclusions and suggestions: qualitative and quantitative characteristics of region's intellectual resource, on one hand, depend on the condition of socio-economic development and regional innovative systems development, and on the other hand – they directly influence the functioning of regions in terms of decentralization being the key feature of their personality and major driver of strategic tasks implementation and social cohesion forming under the conditions of post-industrial economy. Systemic solution of issues concerning legal protection of intellectual rights and mechanisms of implementation of results achieved in the course of intellectual activity, stimulation of creative activity, outsourcing of technology-intensive production and services and introduction of exclusive innovative business-models are the major aspects of intellectual resources' role strengthening as the key factor of sustainable regional economic growth under decentralization.

Keywords: intellectual resources, intellectual property, regions, decentralization.

Давимука Степан Антонович – доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: davymuka.s@gmail.com).

Davymuka Stepan Antonovych – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Leading Researcher of the Department of regional financial policy of the SI «Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine».

Федулова Любов Іванівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту Київського національного торговельно-економічного університету (e-mail: fedulova2010@rambler.ru). Fedulova Lyubov Ivanivna – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Professor of the Department of Management of the Kyiv National University of Trade and Economics.

Надійшло 16.02.2017 р.